

DİSİPLİN VE GÜVENLİK DÜZENİ MİLİTARİZM VE MİLLİYETÇİLİK

Nilgün TOKER KILINÇ

Doç. Dr., Ege Üniv. Edebiyat Fak. Felsefe Bölümü

İnsanlığın bir kısmının cehennemi bu dünyada görmek zorunda bırakıldığı bir zamanın tanıkları, cehennemi insansal tarihe sokan şeyin ne olduğunu, insanlığın neye kurban edildiğini anlama sorumluluğuyla karşı karşıyalar. Cehennemi insansal tarihe sokan şey, insanlığı bir tahakküm sisteminin nesnesi haline getiren şey, kapitalizmin hegemonik yayılımıdır. Kapitalizmin sistemik yayılımı, tahakkümünü her zaman bir savaş pratiğuyle gerçekleştirdiğinden, aslında cehennemi bu dünyada yaşamının nedeni, doğrudan güce dayalı kapitalist egemenlik sistemi ve bu sistemin militarist yapısıdır.

Devletin bir güç tekeli olarak tanımlandığı ve cisimleştirildiğı bir egemenlik sisteminin temel yapısı olarak militarizmin bugün ulaştığı nokta, toplumların bir yandan güvenlik/korku gerilimiyle zor-siddet ve tahakküme boyun eğdirildikleri, öte yandan da giderek bir diğerini yok saymaya, dolayısıyla yok edilmesini meşru görmeye kadar varan milliyetçilik ideolojisi içinde toplumların kendi insanlık durumunu kavrama kabiliyeti ve bu durumu değiştirme iradelerinin ortadan kaldırıldığı bir savaş ve ayrımcılık diyalektiğinin açığı çıktığı bir noktadır.

Geleneksel nokta modern devletin kapitalist üretim ilişkilerine dayalı organizasyonunun ve bir üretim mantığına göre biçimlenmiş toplumsallığa dayalı egemenlik sisteminin dünya ölçeğine yayılma sürecinin bir sonucudur. İçinde yer alacak tüm öğelerin yerinin ve işlevinin belirlendiğı, dolayısıyla toplumun üyelerinin her birinin düzenin bir parçası olarak işleminin sağlandığı bir kontrol düzeni

olarak modern devlet, toplumsal varoluğu işlev ve çıkara dayalı bir varoluğu indirgediğinden, insanlar arası doğal bağların yerine devletin varlık nedeni etrafında biçimlendirilmiş yeni bir 'anlam' düzenini de kendisiyle beraber tesis eder. Aslında varoluğu tarzları bakımından aynılaştırılmış ama işlevleri bakımından farklılaştırılmış geometrik cisimler gibi tanımlanan toplumsal varlıkları bir arada tutacak geometrik sistemin tesisidir modern devlet. Atomik cisimler olarak insanları bir arada tutacak olan, bu insanlar arasındaki özsel bir bağ değil, içinde yer aldıkları sistemik bütünlük olacaktır. Çünkü modern devletin nesnesi olarak yapılandırılmış olan toplumsallığın niteliğı, devletin varlık nedeniyle biçimlenmiştir. Toplumsallığı işlevsel bir biraradalık olarak tanımlayan modern devletin toplumsal üyeleri, bir düzen içinde yaşayabilmelerinin koşulu olarak, devletçe taşınan düzen ilkesine uymak, itaat etmek zorundadırlar. Bu toplumsallık, bir itaat ilişkisinin gerektirdiğı ödev ve sorumluluk ağıdır; düzenin gerektirdiğı normatif yapı altında herkesin ödevleri ve sorumlulukları belirlenmiş olan bir yapıdır. Hak ve yetkilerin yerine getirilecek işleve uygun olarak dağıtıldığı bu hiyerarşik disiplin toplumunun temel niteliğı, o halde, militarizmin temel niteliğıyle örtüşmekte, daha doğrusu modern toplumsal düzen askeri bir düzene referansla kurulmuş görülmektedir. Bu durumda, modern güç devleti, bizzat militarizmdir. Böylece, devlete ve onun taşıyıcısı olduğı düzen ilkesine bağlanmakla birbirlerine bağlanacak olan bu insan yığınının bütünleştirici ilkesi devletin taşıdığı ilke olacaktır. O halde birbirleriyle hiçbir özsel bağları

olmayan atomize insanları birleştirici güç olarak devlet, bir yandan bir şiddet tekeli olarak güç uygulamasıyla insanları bir arada tutmak, diğer yandan da bu bir aradalığa tıpkı bir aradalığın kendisi gibi 'yapay' bir değer atfederek ve böylece bir toplumsal kimlik yaratarak güç egemenliğini meşrulaştıracaktır. Modern devletin yapısı gereği militarist bir devlet olmasının ve bu militarizmin ancak bir 'yapay' milliyetçilik ideolojisiyle sürdürülebilir olmasının nedeni budur. Çünkü ancak böyle bir ideoloji ve bu türden bir güç sistemi aracılığıyla modern devlet, kapitalist üretim ilişkilerinin talep ettiği düzeni tesis edebilir ve bu yolla bir yandan düzene uygun insanı biçimlendirme araçlarını, diğer yandan da bu düzeni muhafaza edecek aygıtları içinde taşıyan örgütlü bir güç olarak kurumsallaşır.

Aslında modern egemenlik sisteminin yapısı gereği militarist olmasına yol açan şey, bu sistemin bir yandan özel bir çalışma ve dolayısıyla disiplin düzeni talebine, diğer yandan da korku ve güvenlik talebi gerilimine dayanmasıdır. Bu durumda bu iki talebin nasıl ve hangi nedenlerle militarist bir yapıyı ön gerektirdiklerine bakmak gerekir.

Çalışma Düzeni Olarak Militarist Devlet

Bir çalışma ve dolayısıyla disiplin düzeni, yukarıda belirtilen bir işleve dayalı örgütlenme biçimini talep eder. Bu örgütlenme biçimi, parçaların anlamı ve tanımını içinde yer aldıkları sistemik yapıdan aldıkları, bu işlev ve yer dışında bir tanıma sahip olmadıkları bir düzendir. Ancak teknik ve araçsal bir akıl aracılığıyla tesis edilebilecek olan bu düzende, düzenin parçaları olmak bakımından tikelleştirilmiş; ama ancak düzen içinde bir anlam taşıyabilir olmak bakımından da tüm tikellikleri aşan bir tümellik içinde eritilmiş bir insansal varoluş biçimlendirilir. Böylece artık, insanların edimleri 'kendi' edimleri değil, bu düzenin mantığınca belirlenmiş bir işlevi yerine getirme edimleridir. Bu tür bir düzenleme ancak şiddet, zor, baskı, manipülasyon ve tahakküm aracılığıyla gerçekleşebilir. Bu düzen içinde gerçekleşecek her edim anlamını sistemin mantığından aldığı için, ancak sistemin mantığına uygun edimlerin onaylanacağı bir belirlenimler alanı olarak toplum yaratılır.

Kapitalist üretim ilişkilerinin bir çalışma düzeni

içinde tesisi anlamına gelen bu yapıda temel toplumsal nitelik, uyma/itaat olmak zorundadır. Çünkü ancak her bir öğenin tanımını aldığı, yoksa tanımsız, dolayısıyla sistem dışında kalacağı bir örgütlenme modelinde, toplumun üyesi olmayı sürdürmenin tek yolu, toplumun düzenleyici ilkesine uymadır. Uyma/itaat davranışı, eylemlerin insanın kendi akıl ve istemi doğrultusunda değil, kendisi dışından gelen bir davranış kılavuzluğuna uygun halde gerçekleştirilmesi demektir. İtaat bir yandan güç/şiddet tekeli devletin zor, baskı ve kontrol araçlarıyla sağlanır; ancak öte yandan toplumsal itaat düzenini yerleşikleştirilecek bir ideolojik manipülasyon aracılığıyla. Bir itaat düzenini hem zor ve şiddet araçlarıyla hem de bireylerin itaat davranışlarını meşrulaştıracak bir ödev ideolojisiyle tesis etmek, militarizmin en temel niteliğidir. Çünkü 'askeri' düzen uyma/itaatin hem ahlâksal olarak meşrulaştırıldığı hem de yerine getirilmesi hedeflenen işlev gereği zorunlu olduğu bir düzendir. O halde itaati gerektiren bir çalışma, disiplin toplumu olması bakımından modern toplum militarist bir düzen içinde örgütlenmiştir.

Modern kapitalist toplum düzeninin, modernite öncesi yalnızca ordulara ait olan bir niteliği, militarizmi, toplumsal düzenin kendisine taşınmasının nedeni bu tür bir itaat toplumu yaratma hedefidir. Kapitalist üretim ilişkilerinin dayandığı sömürü, emeğin sermaye tarafından mal edilmesi mantığı, çalışma alanının özel bir biçimde düzenlenmesini gerektirmiştir. Fabrika sembolünde düşünülebilecek bu mantık, fabrikanın bir makine, üretim faaliyetinin de makinenin işleyişine indirgenmesiyle, üretici güçler makinenin işleyişinin bir ögesi yapılmış ve sistem makine düzeneğinde oluşturulmuştur. Böylece emek ve ürün arasındaki ilişki de dolaymlanarak kopartılmış ve çalışma ortamı bizzat bu dolayımın yerleşikleştirildiği bir parça-bütün ortamı olarak kurumsallaştırılmıştır.

Modern çalışma yaşamında 'fabrika'nın sembolize ettiği şey, hiyerarşik bir toplumsal düzenin kendisidir ve modernite öncesi ordulara ait olan disiplin, düzene uyma ve önceden belirlenmiş, bildirilmiş eylemi gerçekleştirme nitelikleriyle donatılmıştır. Bu, militarizmin modern toplumda sadece orduların bir karakteri olmayacağı, bizzat toplumsal düzenin yapısının militarist olması gerekti-

ği anlamına gelir. Çünkü fabrika, herkesin işlevi ve değerinin bu fabrika düzeninde konumlandığı yere bağlı olduğu bir düzenlemedir. Kimsenin bu işlev dışında bir tanıma sahip olmadığı fabrika düzeni, emekçiyi fabrika düzeninin belirlenmiş bir ögesine dönüştürdüğünde aslında onun otonomisini de ortadan kaldırmıştır. Artık bu düzen içinde emek dönüştürücü bir etkinlik değil, kendisi dışında belirlenen bir modele uygun üretim etkinliğinin, bir imalat etkinliğinin ögesi haline gelir. Emeğin niteliksizleştirilmesi, emeğin öznesinin, taşıyıcısının da niteliksizleştirilmesi demektir. Burada söz konusu olan artık sadece bir sistemin, düzeneğin parçası olmakla anlam taşıyacak, bunun dışında değersizleşecek bir varoluş halidir.

Modern toplum, bu çalışma düzeneğinin insansal yaşamın tüm alanlarına yayıldığı bir toplum düzenidir. Bu toplumda herkes indirgendığı işlev nedeniyle bir tekilliğe kapatılmıştır ve bu tekil varoluşlar arasındaki mümkün tek bağ, sistemin tesis ettiği düzendir. Bu nedenle sistem düzeneğin işleyişini engelleyecek en ufak bir 'uymama' halini görmezden bile gelemez. Çünkü bir 'uymama' sistemin, makinenin, fabrikanın işleyişinde aksaklık yaratacak ve bozacaktır.

Bu yapıda zor, baskı ve şiddetin egemenliğini meşrulaştıran değerler sisteminin de yapının talep ettiği sistemik bütünlüğü, sistemin tüm öğelerince içselleştirilecek bir değerler sistemi olması kaçınılmazdır. Toplumu ayrılmaz bir bütünlük olarak tesis etmek zorunda kalan ve devleti bu bütünlük ve birliğin sağlayıcısı ve taşıyıcısı kılan modern toplumsallık tasavvuruna eşlik edecek olan değerler sistemi, tam da bu bütünlük, birlik ve hatta ayrılmaz aynılık ilkesine dayanacaktır. Modern milliyetçiliğin kökeni olacak olan bu devlet ve onun taşıyıcısı olduğu ilkeye bağlanarak nitelik, tanım kazanma olgusunun kaynağı buradadır. Militarist bir toplum yapısı ancak ona uygun bir değerler sisteminin tesisleriyle devam edebilir. O halde, bu değerler sisteminin esas karakteri, her bir üyenin kendisine tanım veren sistemik bağa uymayı aynı zamanda ahlâksal bir ödev olarak tanımlamasını sağlamak olacaktır. Bu, devlete ve onun ilkesine bağlanma ve bu ilkeye uygun eylemi gerçekleştirme ödev ve yükümlülüğüne dayalı bir ahlâkın bizzat devletçe yapılandırılmasını gerektirir. Bu tür bir ahlâkın içerildiği değerler manzumesi, sistemin

kendi mantığını dayattığı ideolojiyle açığa vurulur. Böylece teknik, araçsal akıl aracılığıyla tel biçimli bir toplum yapma etkinliğinin ancak bu toplumun öğelerinin kendi aynılıklarını, taşımak zorunda oldukları, tersi durumda 'hiçlik'e düşecekleri bir değer içinde meşrulaştırılabileceği bir ideoloji aracılığıyla kalıcılaştırılabileceği açık olur.

Kendi insanlık halini kavrayamayacak kadar kendisine ve aslında kendi hiçleştirilmesine yabancılaşan bir insansal varoluşun, insanı tarihin öznesi olmaktan çıkararak bir yabancılaşma halinin bir nitelikmişçesine insanlarca taşınabilir olmasını mümkün kılan şey, bu ideolojidir. Yapma bir toplumsallık bağının, doğal bir nitelikmişçesine taşınabilmesini mümkün kılan, milliyetçiliktir. Bu durum, modern milliyetçiliğin sadece bir ırk, kültürü temele alan bir ideoloji olmadığını, bir ulus, devlet tanımına dayalı yapma bir kimliğe dayalı bir ideolojinin de milliyetçi bir ideoloji olduğunun göstergesidir.

Güvenlik Talebiyle Meşrulaştırılan Militarist Düzen

Bir üretim ilişkileri düzeni olarak modern devletin, yapısı gereği militarist bir düzen olduğunu ve bu düzenin ancak milliyetçi bir ideolojiyle kalıcılaştırılabileceğini, bugün içinde yaşanan insanlık halinin kaynaklarını göstermesi bakımından önemlidir. Modern devletin, bu türden bir düzen olmasının temel nedenlerinden birisi, bir kapitalist üretim ve çalışma düzeni olmasıysa, bir diğer nedeni de, modern üretim biçiminin tanımladığı insan olma halidir. Modern devlet, yukarıda belirtildiği gibi, insanın bir çıkar, istek öznesi olduğu, toplumsal düzenin de insanların çıkarının en yüksek tatminini gerçekleştirecek bir düzenleme olduğu anlayışıyla tesis edildiğinden, insanlar arası ilişkiyi devletin düzenleyici gücü olmaksızın zorunlu olarak bir çatışma ilişkisi olarak tasavvur eder. Bu anlamda o, toplumu çıkarların güvenli tatmini ortamı olarak tanımlar. İnsanlar arası ilişkinin 'birbirlerine doğası gereği düşman insanların bir arada tutulması' olarak tanımlanması, devletin korku ve güvenlik geriliminde yapılandırılan bir kurum olması sonucunu doğurur. Başka deyişle modern devletin yapısı gereği militarist olmasını sağlayan şey, modern devletin kurucu idesinin korku kavramında temellenen güvenlik talebi olmasıdır. Kor-

kunun içselleştirilmesine dayalı bu türden bir güvenlik organizasyonu, zorunlu olarak militaristtir.

Korku, insanları sürekli diğerine karşı bir güvenlik duvarı içinde yaşamaya iten bir kurucu ilke olduğunda, düzenin devamının savunulması tam da bu korkudan kurtulma temelinde sağlanır. Militarizm, bir korku rejimi olduğu için, insanlar arası ilişkiyi dost-düşman kavramlarıyla kategorize ederek insanların bir grubunun başka insan topluluklarının yok edilmesini onaylamasını, meşrulaştırmasını sağlayacak, hatta bu yok etmeye bizzat katılmasını, değilse de bu yok edişi seyretmesini sağlayacak biçimlendirilmiş bir zihin durumunu yaratır. Dost-düşman kategorileriyle biçimlendirilen homojen bir toplum yaratma ve bu toplumu her türlü başka olana karşı bir korku ile besleme işleminin ideolojik çerçevesi milliyetçilikle sağlanır. Milliyetçilik, militarist bir devlet örgütlenmesi altında 'bütünleştirilen', karakterini ve kimliğini devletin taşıdığı ve vazettiği hakikatten alan toplumların başka olana, ayrılaşmamış olana, farklılık taleplerine karşı dışlama, reddetme ve giderek yok etme tavrını içselleştirmesini sağlayan bir ideolojik çerçeve olması bakımından, militarizmin ideolojisidir. Ulusal, ırksal, kültürel öz tanımlarına dayalı milliyetçiliklere, dünya ölçeğinde bir refah milliyetçili-

ğinin de eklendiği göz önüne alınırsa, neo-liberal yayılmacı politikanın özü gereği milliyetçi olduğu ve her türlü milliyetçiliği militarist bir dünya düzeni için destekleyeceği açık olur. Bugün, ayrımcılığın küresel bir boyuta ulaşmasının ardında yatan şey, tam da bu militarist hegemonya ve buna eşlik eden milliyetçi ideolojilerdir.

Tüm bu açıklamalarla gösterilmeye çalışıldığı gibi militarizm, ordulara ait bir nitelik değildir ve milliyetçilik militarist bir devlet düzeninin ideolojisidir. Militarizmin yalnızca savaş durumlarında içine girilen bir yaşayış hali olmadığı, belli bir üretim ilişkisi ve bu ilişkiye uygun yaşama modelinin yapılandırılması demek olduğunu göstermeye çalışan bu açıklamaların doğrudan gösterdiği şey, militarist bir devletin bekasını ancak milliyetçi bir ideoloji aracılığıyla sağlayabileceğidir.

Militarizmle İmal Edilen Millet ve Militarist 'Ruh'

Modern devletin bir karakteristiği olarak militarizm, devletin bizzat militer güç aracılığıyla kurulduğu, dolayısıyla devletin kurucu güç ve kurumu olmak bakımından devletin varlığının 'gerçek' taşıyıcısının ordu olduğu durumlarda daha da katmanlı ve ağır bir militarist zor düzeni açığa çıkar.

Bu tür düzenin ideolojisinin de zorunlu olarak bir milliyetçilik türü olacağı açıktır. Görüldüğü gibi modern devlet, gerçekte de düzen kavramı üzerinden açıklanması gereken bir yapılanmadır. Kapitalist üretim ilişkilerinin talep ettiği yeni düzen ve dolayısıyla akılsallığın doğuşu olarak tanımlanabilecek modern devletin, bu devletin ortaya çıktığı batı toplumları dışında var edilme koşulu, bu modernleşmenin bir süreç olarak değil, bir yöntem, model olarak görülmesi ve bu modelin batının kendiliğinden sürecinden farklı olan toplumlara da uygulanabileceğinin düşünülmesi gerekir. Pozitivist bir bakış açısı olarak adlandırılacak bu uygulama modeliyle yaratılacak bir 'yeni' toplumun, daha baştan imâl edilmiş bir toplum olacağı açıktır. Bu imâl etme etkinliğini yerine getirecek olan irade ve bu etkinliğe kılavuzluk edecek olan akıl böylece tek bir elde, devlette toplanır. Bu, yeni toplumun varlığını devlete borçlu olmak bakımından özü gereği devletçi olacak bir toplumsallık biçimi olması sonucunu doğurur. Çünkü bu devlet, modern bir devlet imgesine ve modeline göre kendisini inşa ederken, aslında yeni bir düzen ve bu düzen içinde anlam kazanan toplumsallık yaratmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kendisini modern bir devlet olarak örgütlenme süreci, işte bu pozitivist modelin bir örneğidir. Cumhuriyetin kurumsallaşma modelinde toplum, devlet ve onun esas ögesi ordu tarafından imâl edilmiş bir toplumdur. Bu imâl edilmiş, yapma toplumsallık ağı, kendisini ancak yapıcısında tanımlayabileceği için de devlet, yapıcı ve hatta yaratıcı gücü nedeniyle aşkınlamış ve her türlü bilgi, değer ve anlamın belirleyicisi, hatta kaynağı olarak kendisini kurumsallaştırmıştır. Bu tür bir yapı içinde Türkiye'de modern devletin oluşumu, aslında bir modelin cisimleştirilmesi, uygulanması etkinliğidir. Bu modelin yapısı gereği militarist olduğunu biliyoruz. O halde militarist bir modelin gerektirdiği milliyetçi ideoloji de daha bu devletin kendisini tesis ettiği anda açığa çıkarılması gereken yeni değerler manzumesi olacaktır.

Bu modernleşme pratiğine, bu pratikte ordunun kurucu rolü de eklendiğinde görülür ki, askerce kurulmuş, askerle sürdürülmüş ve askere emanet edilmiş bir toplumsal birlik, militarizmi artık sadece toplumsallığın içerdiği bir yapı olarak değil, aynı zamanda toplumsallığını borçlu olduğu bir sis-

tem olarak taşıyacaktı. Bu nedenle Türkiye'de devlet, militarist devlettir ve hatta militarizm devletin esasıdır; ama aynı zamanda toplum militarist bir ideolojiyle biçimlendirilmiş toplumdur ve hatta toplumun bu ideoloji dışında - dini saymazsak- hiçbir ortak bağı yoktur. Böylece toplumun yüreğine işleyen militarist ruh, bir yandan ordunun en güçlü siyasal aygıt olarak varlığına meşruiyet kazandırdığı, ordunun devletin şiddet tekelinin çıplak güçle uygulanması anlamına gelen şiddet, zor ve tahakküm edimleri karşısında toplumun sessizliği ve hatta çoğunlukla onayı da sağladığı gibi, diğer yandan da kendisini bir toplumsal 'bütün' olarak algılayabilmesinin de tek dayanağıdır. Aslında militarist ruhta, bir savaş diyalektiği içinden yaratılan bu devletin, daha baştan korkunun yol açtığı güvenlik ve düzen ihtiyacıyla meşrulaştırılması ve devletin bu korkuyu sürekli kıлып, topluma içselleştirmesi de belirleyici etmendir.

Bu devletin, tahakküm gücünün onun militarist karakterinden geldiği açık. Ancak daha önce de belirtildiği gibi bir tahakküm sistemi, tüm topluma içselleştirilmiş milliyetçi bir değerler manzumesiyle varlığını sürdürebilir. Bu değerler, toplumun hem neredeyse kendisine uygulanan zor, baskı, kontrol ve şiddeti meşrulaştırmasını hem de devletin toplumun aynılığına girmeyenlere yönelik kimi zaman yok etmeye varacak bir şiddeti onaylamasını sağlar. Bir devletin üyesi olmayı, bu devletin yapısına yönelik en küçük bir değişiklik talebini bile kendi kimliğine saldıracak denli tek kimlik kaynağı yapan milliyetçiliğin kaynağı buradadır.

Militarist bir mantıkla imâl edilmiş bir millet olmanın neredeyse zorunlu bir sonucu gibi görülebilecek olan militarist ruh ve onun ürettiği milliyetçilik, toplumu aynılaştırmış insanlar birliği olarak kavramaya yol açar. Bu kavrayış, aynılaştırmanın reddedildiği, farklılığın gösterildiği her durumu, toplumun kendisine bir aykırılık olarak tanımlayacağı için, toplumun tüm üyeleri neredeyse sürekli bir 'tercihini yap!' tehdidiyle karşı karşıyadırlar. Çünkü bu kavrayış, farklı olmanın ilânında topluma ait olmama ilânının gizli olduğunu iddia edebilecek kör bir milliyetçilik kavrayışıdır. Bir toplum olmanın, devlete kayıtsız şartsız itaate bağlı olduğu şeklindeki bir 'yapma' toplumsal kimliğe dayandırılan bu milliyetçilik, toplumun otonom bir iradeye sahip olmasının önünde devletten gelen baskı, zor ve şiddetten daha büyük bir engeldir. ●